

- .: Альфа-М: ИНФРА-М, 2010.-335 с.
5. Лебедева С. А. Філософія науки: навч. посібник для вузів / С.А. Лебедева. - 6-е вид., Перераб. і доп. - М.: Академ. Проект, 2010. - 731 с.
 6. Отраднова О. А. Нанотехнологии и их роль в понимании реальности в современном обществе / О. А. Отраднова. [Електронний ресурс]. – режим доступу:<http://philosophy.nsc.ru/site/journals/59/%D0%9E.%D0%90.%20%D0%9E%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%BD%D0%BE%B2%D0%B0.pdf>.
 7. Петрушенко В. Л. Філософія і методологія науки / В. Л. Петрушенко. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2016. – 184 с.
 8. Сергеев В. К. Гуманизация науки: новые философские основания / В. К. Сергеев // Вестник Томского государственного университета. – Томск – 2010. – № 333. – С. 51-54. – С.51.
 9. Сидоренко Л. І. Етика науки / Л. І. Сидоренко. [Електронний ресурс]. – режим доступу: <http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/etik-sidorenko.html>.
 10. Степин В. С., Горохов В. Г., Розов М. А. Философия науки и техники. – М., 1996. – 400 с.
 11. Турченко В. Н. Гуманизация и гуманитаризация науки / В. Н. Турченко. [Електронний ресурс]. – режим доступу: http://kommersant.org.ua/article_133.html.
 12. Шваб К. Четвертая промышленная революция / К. Шваб — «Эксмо», 2016 — (Top Business Awards).

Струганець М.

Науковий керівник – проф. Бук Б. Б.

ЕПІСТОЛЯРНА СПАДЩИНА ІВАНА ОГІЄНКА НА ОСНОВІ РЕДАКЦІЙНО-ВИДАВНИЧИХ МАТЕРІАЛІВ ЧАСОПІСУ «РІДНА МОВА» УПРОДОВЖ 30-РОКІВ ХХ СТ.

Процес національного та духовного відродження українського народу упродовж останніх десятиліть стає все повнішим та багатограннішим. Відбувається повернення багатьох імен провідників української нації, діяльність і помисли яких були сфальсифіковано та засуджено «офіційною» пропагандою ХХ ст. Одним із таких, реабілітованих на сьогодні, постатей є Іван Огієнко, який увійшов в українську історію як один із творців національної освіти, невтомний захисник рідної української мови, видатний науковець-енциклопедист та ідеолог Українського Православ'я.

Переломним етапом для наукової та редакційно-видавничої діяльності І. Огієнка був період польської еміграції протягом 1926 – 1940 рр. У цей час поневірянь та безгрошів'я науковець все ж зумів згуртувати частину інтелігенції завдяки видавництву науково-популярного часопису «Рідна мова» («Р. М.»), який був спробою звернути увагу української громадськості на проблеми існування української мови.

Історія свідчить, як непросто і небезпечно в усі часи було донести до українського народу його друковане слово, що повсюдно заборонялося і нищилося чужою для нього владою. У свою чергу, творці українського слова: письменники, поети, науковці, редактори і видавці постійно переслідувалися й суворо каралися. Саме тому з 1926 року, перебуваючи в еміграції, Іван Огієнко намагався згуртувати навколо себе усіх співвітчизників.

На період 1933 – 1939 рр. Іван Огієнко, в несприятливих національно-політичних і фінансово-матеріальних умовах, спромігся заснувати та щомісяця видавати український науково-популярний часопис «Рідна мова», який швидко став платформою для пропагування, насамперед, літературної мови. Автори часопису переслідували ідею ствердження української нації, оскільки саме мова завжди була і залишається підвалиною соборного становлення кожного народу. Поступово, поруч із мовним спрямуванням, І. Огієнко як натхненник цього видання переформатовує його ще й на досягнення та пропагування тодішньої української літератури.

У 1938 р. видавець офіційно заявив на сторінках часопису, що «Рідна мова» стає також літературним журналом. Одним із відомих письменників, що співпрацював з часописом був Спиридон Черкасенко, автор поетичної збірки «Хвилини», книги «На шахті», п'єс «Хуртовина», «Про що тирса шелестіла» та ін. Як стверджує у своїй монографії Євгенія Сохаська, що «на сторінках часопису неодноразово друкувалися твори С. Черкасенка з високим патріотичним змістом» [6, с. 88]. І. Огієнко неодноразово називав Черкасенка «Каменярем всеукраїнської літературної мови», «найяснішим щирим світильником, що сонцем говорить і світить у нашій літературі» [6, с. 85]. Попри окремі звернення українських емігрантів, які не вважали Черкасенка справжнім письменником, Огієнко все ж закликав: «творимо українську культуру всіма силами нації» [2, с. 95].

Вельми продуктивною, хоч і нетривалою, була співпраця з «Рідною мовою» видатного молодого поета Богдана-Ігоря Антонича, автора віршованих збірок «Привітання життя», «Три перстені», «Книга Лева». Високо оцінюючи творчий доробок поета, Огієнко у листі від 1935 р., висловлює Антоновичу ряд тактовних порад: «Дуже прошу Вас перелити в поезію значення рідної мови в нашому житті, – подати в віршах те, про що пишу я в «Рідній мові», – треба ворухити таке неворухке наше громадянство. Це пішло б до «Рідної мови»... Я все закликаю поетів до спільного творення нових слів, – аби тільки це «творення» було справді творче й не противне духові нашої мови...» [5, с. 254]. У листі від 2 березня

1936 р. видавець адресує поетові нове творче прохання: «Чи не могли б Ви написати для «Рідної мови» статтю про порівняння, як поетичний засіб у сучасних поетів? Або про одухотворення?» [5, с. 276].

Серед авторитетних дописувачів «Рідної мови» перших трьох років її існування був Андрій Чайковський – український письменник, громадський діяч, доктор права з Галичини. А. Чайковський та І. Огієнко заочно були знайомі із 1919 р., коли професор Огієнко започаткував Український державний університет у Кам'янці-Подільському і став ректором. За словами самого І. Огієнка, письменник був: «найближчим моїм приятелем, найвірнішим дорадником, найціннішим заступником». Кваліфікованими юридичними знаннями Чайковський підтримував професора Огієнка у його академічній діяльності. Переїхавши до Варшави, щоб обійняти посаду професора богословського відділу Варшавського університету, їхні зустрічі стали рідшими, проте не припинялося листування. Письменник А. Чайковський любив писати листи, писав їх дуже часто і до І. Огієнка та як сам згадував видавець, «по декілька разів на місяць, щотижня». Якщо це дійсно так, то тоді б мало бути написано понад 500 його листів до професора Огієнка. Проте, цей комплекс кореспонденції зберігся далеко не повністю, доля оригіналів листів І. Огієнка до А. Чайковського досі не з'ясована. Окрім цього сам професор пригадував, що ще до війни спалив чимало листів А. Чайковського через небезпеку обшуку з боку польської поліції. У вогонь тоді пішли в першу чергу листи з різкою критикою політики польського уряду щодо українського питання.

До числа літературних критиків, які друкувалися на сторінках «Рідної мови» належав професор, відомий шевченкознавець Леонід Білецький, з яким І. Огієнко приятелював у Київському університеті Святого Володимира. «Капля довбає камінь не своєю силою, але постійністю. Ось такою каплею, що пробиває камінь нашої байдужості і є «Рідна мова» – вона пробиває й байдужі серця, й байдужий мозок українського обивателя» – такими гречними словами характеризував часопис Леонід Білецький [7, с. 380–381].

Інформативним був лист І. Огієнка від 3 квітня 1935 р., в якому описувались тодішні «гонорари», які попри те, що були незначними все ж свідчили про те, що журнал був популярним: «...висилаю Вам: 1) «Рідна мова» числа 1–12 (без 2 і 3, їх нема) – 35 крон, 2) числа 13–24 – 35 крон + оправа 5 крон, 3) «Рідна мова» на 1935 р. – 30 крон, і 4) «Бібліотека» числа 1–4 – 15 крон, разом 120 крон (трирічніки). Платити не потребуєте, – заплатите статтями...» [12, 254].

У цьому ж листі знаходимо вимогу видавця-редактора, пов'язану з орфографічним безладдям того часу: «Пристосовуйте статті до правопису «Рідної мови» [5, с. 255]. У зв'язку з цим простежується чітка редакційна політика часопису щодо орфографічного оформлення матеріалів статей.

Як близькому товаришеві та впливовому діячеві української еміграції, І. Огієнко з душевним болем описував Л. Білецькому у листі від 14 травня 1935 р. важку ситуацію, в якій доводилося йому видавати часопис в режимі постійної критики з боку «своїх» же українців-галичан на сторінках редагованих ними часописів: «Від тієї хвилини, як став я видавати «Рідну мову», не припиняються найбрутальніші напади М. Рудницького, чи то відкриті, чи приховані. Знаю, що робить він це на замовлення з Варшави, щоб остаточно вбити мене, бо тутешнім колам – з якими я розійшовся – на цьому залежить... В. Сімович веде шкідливу кампанію у Львові проти «Рідної мови», хоч я чотири рази запрошував його до співпраці. Чи не міг би Антонович – його великий приятель – вплинути, щоб той на решті переслав свою руйницьку працю?» [5, с. 260–261].

Професор Огієнко щоденними зусиллями намагається долати всі перешкоди і спроби сучасників завадити йому у роботі. Про це свідчить його лист від 25 березня 1935 р. з мотивами, відомими з уже цитованих рядків до Л. Білецького: «... перше дуже Вам вдячний за побажання успіхів «Рідній мові». Ви хіба ліпше від інших розумієте значення й потребу для нас такого журналу. М. Рудницький із запеклістю пса кидається на мене, виконуючи волю Варшави. Але, здається, громадянство вже трохи розкусило, що то є. «Р. М.» буде тим, на чім він собі лоба зломить, бо накидається аж занадто вже суб'єктивно. Але у Вашому листі сильно мене здивувало, що Доктор І. Крип'якевич «загородив дорогу» Вам до співпраці в «Р. М.». Це рішуче не слушно. Ніде в світі так не робиться в виданнях наукових, – візьміть їх які хочте і знайдете поруч себе авторів, що в житті не мають нічого спільного. Чи Вам приємно бути членом Наукового Товариства разом із Чекаленком? А про те ані Ви, а ні я не виходимо з Т-ва. Отож, увольте мою волю і моє сердечне прохання, – пришліть цікавеньку статейку для «Рідної мови». Автор особливо акцентує на тому, що «Рідна мова» дуже потребує підтримки, адже його попереднє листування з Просвітою результату не дало. «...може Ви маєте таких знайомих, що могли б підтримати Фонд Рідної мови. – Дякую сердечно за обіцянку американської помочі. Р. S. Додаю чеки – може когось заохотите до передплати» [5, с. 241–242].

Навесні 1937 р. І. Огієнко скаржився товаришеві Л. Білецькому на їх спільного приятеля, потенційного кореспондента журналу – Ф. Колесу: «...я просив Колесу про статтю ще перед виходом 1–ої кн., але він не дав... Три роки виходить «Р. мова», п'ять раз (коли не десять) просив статті, – не дав. Будьте певні – і не дасть... Тяжко мені це писати, але це так. Я Колесу глибоко поважаю й багато від нього чекав, на жаль – даремно» [5, с. 288]. У цьому ж листі І. Огієнко, як борець за соборну українську літературну мову, ставить питання різниці між діалектизмами як засобом стилізації мови персонажів і авторським мовленням: «Покажіть мені сторінку в «Рідній мові», де я писав, що не може бути провінціалізмів Стефаніка й т. ін.? Коли автор пише «прецінь» сто раз від себе, а не в розмові дієвих

осіб, то це хіба провінціалізм?» [5, с. 289].

Залучав І. Огієнко до співпраці в журналі «Рідна мова» і відомого українського літературознавця, свого однодумця – Кирила Студинського. Мотивував Огієнко товариша «творити вперто» в часописі, обіцяючи зі свого боку «працювати вперто й нестримно, аби тільки громадянство допомогло» [7, с. 299]. У листі від 20 березня 1933 р. до К. Студинського простежуються й висловлювання І. Огієнка про фінансові непорозуміння: «Переобтяжений дрібною заробітковою працею та журую про завтрашній день... «Рідна мова» принесла мені багато праці, стільки ж клопоту й жодного заробітку» [8, с. 38].

Питання фінансування видавництва часопису залишалось болючою темою на порядку денному для І. Огієнка, про що свідчать численні листи до К. Студинського. Лист від 29 вересня 1934 р. сповнений і вірою в перспективність журналу, тривогою за його майбуття в умовах нестачі коштів на його видання та бажанням долучити до національної справи авторитет адресата: «Через те, що Ви так сердечно поставилися до «Рідної мови», вирішив я написати до Вас ось цього листа, щоб вияснити стан «Р. М.». 1. Матеріальне положення «Р. М.» дуже слабеньке і це не дає змоги розбудуватися, більше того – загрожує його існуванню. 2. А між тим «Р. М.» нам конечно потрібна й сумлінно виконує свої обов'язки. Ось через це й звертаюся до Вас, як до людини, що довгі роки стояла на чолі найвищої нашої наукової інституції з сердечним проханням заопікуватися «Р. М.». Думаю, що деякі наші інституції мусіли б прийти бодай із малою допомогою «Р. М.», бо ж «Р. М.» провадить освітню працю головню в Галичині. При Ваших зв'язках Вам не трудно це зробити, і це була б реальна допомога». Огієнко також сердечно просить Кирила Студинського проагітувати про «Рідну Мову» серед його знайомих. «...Не штука робити культурну роботу з допомогою сотні тисяч злотих від Мін. – я створив культурну інституцію без гроша в кишені. Взагалі ж сердечно прошу Вас стати правдивим опікуном «Р. М.», бо вона того варта» [5, с. 248].

Епістолярій 1935 року також заповнений клопотами І. Огієнка про «Рідну мову». В одному з листів цього року він радісно сповіщав К. Студинського про те, що статей до журналу надіслано стільки, що вистачить на рік роботи. Прагнучи підтримувати статус «Рідної мови» як часопису наукового, а не політичного, у листі К. Студинському від 9 квітня 1935 р., І. Огієнко, наприклад, загався, чи варто друкувати в журналі спогади П. Скоропадського про гетьманат 1918 року [8, с. 163].

І. Огієнка турбує необхідність узгодження правописної кодифікації у наддніпрянській Україні та в Галичині для редакції «Рідної мови», тож у листі до Студинського просить дати об'єктивну статтю для редакції: «...іде боротьба за йоти, за фонетику. Покажіть, як непотрібно витрачалася енергія по-пустому! А тепер те саме роблять з апострофом, роблять ті самі (духовенство або з їхніх сфер). Тільки Ви можете. Дуже прошу й чекаю!» [5, с. 256].

До постійної співпраці у часописі І. Огієнко запросив і Євгена-Юліана Пеленського – західноукраїнського бібліографа, літературознавця, музеєзнавця, видавця, педагога, громадського діяча [2, 280]. Так, у листі до нього від 28 грудня 1933 р. йдеться про неймовірні труднощі, з якими довелося зіткнутися Огієнкові й про титанічні зусилля редактора в подоланні тих труднощів: «Рідна мова» насили дише – передплатників мало, не знаю, що й робитиму... Сердечно прошу Вас також взяти ближче інтереси «Рідної мови». Ви добре розумієте, як потрібний такий журнал. За один рік він таки немало зробив. І шкода буде, коли, за браком коштів, він мусить або завмерти, або жевріти» [4, с. 46], [8, с. 166]. Але справа з виданням журналу налагодилася, і вже наступного року в листі від 9 вересня Огієнко звертається до адресата з проханням використати свої зв'язки з західноукраїнськими інтелектуалами для розширення авторів часопису [8, 167].

Таким чином, І. Огієнку упродовж 1933 – 1939 рр. вдавалося залучити до праці на шпальтах місячного журналу «Рідна мова» видатних творців українського слова, перш за все задля підвищення його загальноукраїнської значущості в еміграції. Листування І. Огієнка із видатними діячами української культури засвідчило ряд труднощів у редакційно-видавничій діяльності, з якими стикався видавець (нестача фінансів, передплатників, перешкоди з боку польської влади та «своїх» заздрісників), та наполегливість редактора часопису «Рідна мова» у їх подоланні. Епістолярій Івана Огієнка безумовно зберіг цінні й тактовні поради та пропозиції, з якими він звертався до своїх колег-побратимів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коваленко Б. Аналіз творчості Степана Руданського на сторінках журналу «Рідна мова» Івана Огієнка / Б. Коваленко // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта: науковий збірник (серія історична та філологічна) [гол. ред. О. М. Завальнюк, відпов. ред. Є. І. Сохацька]. – Випуск VIII. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2011.
2. Ляхоцький В. Просвітитель: видавничо-редакційна діяльність Івана Огієнка (митрополита Іларіона) / В. Ляхоцький. – К.: Видавництво імені Олени Теліги, 2000. – 528 с.
3. Марчук Л. Термінологія на сторінках часопису Івана Огієнка «Рідна мова» (1933–1935 рр.) / Л. Марчук // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта: науковий збірник (серія історична та філологічна). – Випуск VII [редкол.: О. М. Завальнюк (гол. ред.), Є. І. Сохацька (відп. ред.) та ін.]. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2010.
4. Огієнко І. Історія українського друкарства / І. Огієнко. – К.: Либідь, 1994. – 448 с.
5. Пам'ятки: епістолярна спадщина Івана Огієнка (митрополита Іларіона) (1907-1968). – Т. II / Ред. колегія:

- Ляхоцький В. П. (гол. ред.), Матяш І. Б. (заст. гол. ред.), Федорова Л. М. (відп. секр.) та ін. – К., 2001. – 478 с.
6. Сохацька Є. «Молюся за весь рідний край...»: штрихи до життєпису Івана Огієнка та його культурологічної діяльності / Є. Сохацька. – Кам'янець-Подільський: ПП Мошак М. І., 2007. – 276 с.
 7. Тимошик М. «Лишусь навки з чужиною...»: митрополит Іларіон (Іван Огієнко) і українське відродження / М. Тимошик. – Вінніпег-Київ: Український православний Собор Св. Покрови – Наша культура і наука, 2000. – 548 с.
 8. Тіменик З. Іван Огієнко (Митрополит Іларіон). 1882–1972: життєписно-бібліографічний нарис / З. Тіменик. – Львів, 1997. – 230 с.

Пістун Н.

Науковий керівник – проф. Бистрицька Е.В.

ПРОБЛЕМИ ПЕРЕХОДУ ПОЧАЇВСЬКОГО МОНАСТІРЯ ПІД ЮРИСДИКЦІЮ УНІЙНОЇ ЦЕРКВИ НА ПОЧАТКУ ХVІІІ СТ..

Унійна Церква (УЦ) була започаткована у 1596 р., внаслідок укладання Берестейської унії, коли православні ієрархи Речі Посполитої перейшли під юрисдикцію папи Римського із визнанням основних догматів Католицької Церкви. Процес її утвердження на теренах Правобережної України був непростим. На рубежі ХVІІ–ХVІІІ ст. унія поступово утвердилася на Правобережжі. Луцько-Острозька єпархія, до якої входили землі Почаєва, була утворена у 1702 р. Важливу роль у діяльності цієї церкви відігравав Василіанський чин, який був своєрідним становим хребтом УЦ, її інтелектуальним ядром [3]. Пам'ятаючи сумний досвід Берестейського собору, ієрархи дипломатично підготували своїх вірних, тож у цілому навернення пройшло без ускладнень. Додатково цьому сприяло й те, що активну участь у церковному житті ще брала дрібна православна шляхта, яка усвідомлювала зміни в релігійній та загальнополітичній ситуації. Залишається додати, що аналогічні процеси відбулися безболісно і на території в Білорусі [13, с. 339]. Незважаючи на стрімке поширення УЦ на цих теренах, Почаївський монастир отримує від короля Августа ІІ (1697-1706 рр.) окрему грамоту (1700 р.), що підтверджувала права та привілеї на даровані маєтки Почаївської святині. Ця грамота була отримана за сприяння Діонісія Жабокрицького (єпископ Руської Унійної церкви з 1702 р.), Й. Сасвича (намісник Почаївського монастиря 1699-1711) та Сильвестра Тройцевича (ігумена Белзького монастиря), що звернулися з проханням про заступництво до російського резидента у Варшаві Любіма Судейкіна. Тоді ж, перебуваючи у Варшаві, Й. Сасвич отримав в короля грамоту, що звільняла Почаїв від перебування військового гарнізону і додаткових податків з боку чиновників і взагалі гарантувала заступництво короля щодо насильницького прийняття унії. Ця грамота від 9 червня 1701р. була внесена в гродські книги ігуменом Никодимом Лозинським разом з іншими документами, які підтверджували фондуш монастиря [12, с. 498-502].

Проте, через свавілля польської шляхти, яке на той час посилювалося, ніхто, навіть король, не міг застерегти монастир від нападів спочатку магната А. Фірлея, а потім його наступників з роду Тарнавських, шляхти та єзуїтів. Польський магнат Станіслав Тарнавський втручався у призначення ігуменів, насилвав на монастир гайдуків і робив інші безчинства. Не без його участі монахи поділилися на противників і прихильників унії [5; с. 20].

Актуальним питанням, яке постало в історіографії ХІХ-ХХ ст. та залишається не до кінця з'ясованим у сучасних дослідженнях, є питання дати переходу Почаївського монастиря в юрисдикцію УЦ. Всі дослідники традиційно, посилаються на слова архимандрита Амвросія Потоцького, автора «Сказання о Почаевской Лавре»: «...дело это, по существу темное, так и должно было остаться во мраке неизвесности»[1].

В сучасності у історіографії з цього приводу постає дві точки зору. Одні дослідники називають – 1712/1713 р. роком переходу Почаївського монастиря в унію. Зокрема, Собчук В., пише: «1712 р. монастир визнав унію православної церкви з католицькою і став складовою василіанського ордену» [9, с. 119], автор чи не єдиний посилається на Левицького В., який, власне, обґрунтував свою позицію (на користь 1712-1714 рр.) у спеціальній статті, в якій детально описує зазначені події, на жаль, більшість сучасних дослідників, не посилаються на його роботу; І. Тилявський, який чи не єдиний наводить конкретні докази на користь 1712-1714 рр., базовані на документах. Для таких істориків, як архимандрит Амвросія, А. Хойнацький, Г. Крижанівський, І. Огієнко обставини визнання унії Почаївським монастирем було не до кінця зрозумілим. Більшість з них вказують, що ні у лаврському архіві, ні в інших письмових джерелах не залишилося жодних документів, в яких було б зафіксовано той факт, коли саме православний монастир перейшов в унію. Вони відносять цю перемену ніяк не раніше Замойського синоду 1720 р., вказуючи на останнього православного ігумена Гедеона Левицького, що управляв монастирем з 1716 р. до 1726 р. Але ці припущення не відповідають дійсності і не знаходять підтвердження в жодній документації. І. Дубилко також писав, що на сьогодні відомий точний список усіх монастирських настоятелів, починаючи з преподобного Іова і закінчуючи Гедеоном Левицьким. І вказує, що коли у 1720 р. відбувся унійний Замойський собор, на якому були узаконені всі відступлення від давнього православного чину на користь латинства і де були присутні настоятелі майже всіх волинських монастирів, які увійшли в унію, то Гедеона там не було, а наступником його нібито вже став уніат – Феодосій Рудницький [6, с.73]. Закордонні дослідники не обмежилися загальними фразами, щодо